

A magyar gazdaságpolitikai helyzet elemzése és értékelése

2007. III. negyedév

Budapest, 2007. október

Készítette: Kéri László és Petschnig Mária Zita

Budapest, 2007. október

Tartalomjegyzék

I.	Bevezető kérdések, értelmezési szempontok.....	5
II.	Változások a gazdaságpolitikában	6
	1. A monetáris politika jellemzői.....	6
	2. A fiskális politika jellemzői.....	9
	2.1. Közpénzügyi törvénytervezet.....	15
	3. Makrogazdasági adatok.....	17
III.	Fontos nyári döntések	18
	1. A folyamat lényege.....	18
	2. Egy különleges projectről.....	21
IV.	Őszi szezonkezdet.....	23
	1. Az őszi nyitány előfeltételeiről	23
	2. A nem feledhető előfeltételekről.....	27
	3. S ami még lehetséges.....	30
V.	Párthátterek.....	33
VI.	Népszavazás és retro-forradalom roncsai.....	39
VII.	S még egy rövid emlékeztető.....	41

I. Bevezető kérdések, értelmezési szempontok

Mindenekelőtt némi korrekció szükségességét jelezzük. A címben azt ígértük, hogy 2007 harmadik negyedévének folyamatait összegezzük, ám jelen tanulmányunk az október végéig terjedő időszakot fogja át. Mégpedig azért, mert a közéleti/politikai ciklus természetes határa ebben az évben nem annyira a naptári, hanem a politikai logika alapján volt behatárolt. Az előző év őszének nehezen feledhető tapasztalatai, meg a magyargárdás-fenyegetődzős előjelek jegyében okkal számolhattunk azzal, hogy ennek a negyedévnek a mérlegét csak akkor lehetséges megvonni, ha megvárjuk az október 23-ai eseményeket. Vagy azért, mert megint felfordul a világ, vagy azért, mert ezt egyes politikai erők ugyan beígérik, de mégsem lesz belőle semmi. Ám a várakozások feszültsége legalább annyira közélet-befolyásoló tényezőként működik, mint maguknak az eseményeknek a későbbi sorsa....

Előző félévi elemzésünket azzal a megállapítással zártuk, hogy a harmadik negyedévben két kérdésre mindenképpen választ fogunk kapni. Először is arra, hogy a nyáreleji kormány-átalakítás, valamint a kormány működésének szerkezeti reformjai változtatnak-e valamit az addigi bénultságon, s egy év elteltével alkalmas lesz-e a kormányzat arra, hogy kezébe vegye a belpolitikai folyamatok – általa nagyon is reformszelleműnek ígért – befolyásolását. Másodszor arra, hogyan alakul a népszavazási kezdeményezés sorsa. Elegendő erejű társadalmi nyomtaték és támogatottság halmozódik-e föl ahhoz, hogy ebből az akcióból valóban az egész kormányzati ciklusidőt kényszerpályára terelő mozgalom formálódjon ki? Avagy a másik oldal kellően felkészülve képes lesz semlegesíteni a feltett kérdések valóságos súlyát, és más pályára tereli az egész projektet?

Végső következtetéseink ehelyütt tömören megelőlegezzük: a július-november közötti átfogó jellegű elemzések nem sok optimizmusra adnak alapot. Ebben a tekintetben teljesen egyre megy, hogy a szerzőket a polarizált közvélemény balra, avagy jobbra szokta sorolni... Ebben a négy hónapban legalább tucatnyi fajsúlyos, közismert és széles körben tekintélynek örvendő személytől származó elemzés látott napvilágot, ám az írások közös tanulsága nagyon is egy irányba mutat, mégpedig, hogy a választások után kialakult gazdasági/társadalmi/politikai helyzet minden fontos metszetében a megrekedés-stagnálás-egyhelyben topogás jeleit mutatja.

A továbbiakban arra keressük a válaszokat, hogy az elemzésünk kereteiként szolgáló négyhónapnyi időben mi történhetett, ami miatt ez a nem túl bizakodó mentalitás lett az uralkodó szellemi áramlat. Eddigi megoldásainkat követve először a gazdasági folyamatok alakulását tekintjük át, majd a politikai/hatalmi tér legfontosabb intézményeinek és szereplőinek tevékenysége nyomán kirajzolódó tendenciákat vesszük szemügyre.

Átfogó elemzések a 2007. év harmadik ciklusából:

Képes lesz-e a kormány újratekdeni? – Szabados Krisztián, NSZ. júl. 12.

Isten, haza, titkárnő – Szabados Krisztián, NSZ. aug. 8.

Nyárutó – Tamás Ervin, NSZ. aug.24.

A modernizáció dilemmái – Niedermüller P. ÉS, júl. 20.

Az állam és reformja - Cséfalvy Zoltán, He.Vá. okt. 25.

Átmeneti állapot – Fricz T. MH. szept. 17.

Fortinbras törölve – Nagy N. P: NSZ. szept. 17.

A magyar demokrácia minőségéről – Tamás Pál, ÉS, szept. 28.

A halál kilovagolt Magyarországról – Lengyel L. NSZ, szept. 22.

Illúziók és tévhitek avagy fel kellene szabadulni már – Schmidt Mária, He Vá. okt.18.

Harmadik erőre várva – Figyelő-összeállítás, okt. 4/11

Tizenhat hónap... - Kéri László, NSZ. szept.12.

II. Változások a gazdaságpolitikában

1. A monetáris politika jellemzői

Júliusban a Monetáris Tanácsban (MT) újabb cserék történtek. A „Járai-kurzus” két tagja cserélt helyet Gyurcsány Ferenc jelöltjeivel, Király Júliával és Karvalits Ferencsel. Ezzel többségbe kerültek a „galambok”, vagyis akiket a szűkebb szakma a kormány támogatóinak, a kamatvágás pártolóinak tart. A harmadik negyedév azonban azt igazolta, hogy alaptalan a „héjákra” és „galambokra” osztás.

Még Járai Zsigmond lemondása előtt megformálódott szakmai körökben az a vélemény, hogy az elnöki székben és az MT-ben várható cserék fel fogják lazítani a monetáris politikát (e sorok írója soha nem értett ezzel egyet). A harmadik negyedévben történtek azonban ennek az ellenkezőjéről tanúskodtak, noha nem állíthatjuk, hogy a MT a helyzet magaslatán állt.

A júniusi 0,25 százalékpontos kamatvágás után a kamatsökkentő pálya folytatódását várta a piac, júliusban azonban ez elakadt. A MT továbbra is a béroldalról kiinduló inflációs nyomásra hivatkozott, ami – többek közt e sorok írójának véleménye szerint is – csak papírtigris volt. Ti. a vállalati szférában mutatkozó nagyobb bérnyomás a kifizetés okán csak papíron, a statisztikában volt jelen. Az MT döntése mögött valójában az „elgalambosodás” vádjától való félelem munkált, ami arra utalt, hogy a monetáris szférában is teret nyert a politikai megosztottság hatása.

Ezt követően azonban a MT csapdába került. Július végén ugyanis kitört az amerikai másodlagos jelzálogpiac válsága, ami megrendítette a feltörekvő piacok valutáit, köztük a forint árfolyamát is. A forint árfolyama rövid idő alatt 246-ról 260 fölé ugrott, amit az MT nem hagyhatott figyelmen kívül, még akkor sem, ha verbálisan többször is hangsúlyozta, hogy az árfolyam-alakulásra nincs tekintettel a döntéseinél. Az augusztusi infláció némileg a júliusi alá ereszkedett, és folytatódott a maginfláció csökkenése is, amiből kamatvágásnak kellett volna következnie. A nemzetközi pénzpiaci légkör azonban nem tette ezt lehetővé.

Másrészt viszont augusztusban jelentette meg a jegybank új inflációs jelentését, amelyben a korábban vártnál (7,3 %) magasabbra prognosztizálta az ideit (7,6 %) és különösen a jövő évi inflációt (3,6 %-ról 4,5 %-ra). Ebben a tanulmányában kétféle módszer szerint is kimutatta a kifehéredés hatását a bérekben, vagyis azt, amit korábban nem fogadott el. A felfelé módosuló inflációs prognózisból és a gyengülő forintárfolyamból az alapkamat emelése következett volna, ha a MT következetesen tartja magát az inflációs célkitűzés rendszerének logikájához. Ez azonban nem következett be. A 7,75 százalékos kamatszint maradt, bár csak az elnök döntése alapján, mert a tagok fele-fele arányban oszlottak meg a tartás és a csökkentés között. A MT ugyanakkor feloldotta a 2008-ra kitűzött 3 százalékos inflációs célt, és azt egy évvel későbbre, 2009-re tolt. Azzal a feltételezéssel, hogy a 2008. évi korábban vártnál nagyobb inflációt kiváltó élelmiszeripari ársokk és energiaár-drágulás 2009-re lehúzódik. Egyidejűleg módosította, lefelé korrigálta 2009. évi inflációs prognózisát; jelenleg 2009-re 2,4 százalékos árszintemelkedést vár a korábbi 2,8 százalékkal szemben.

A szeptemberi 25 bázispontos kamatvágásnál a MT a lefelé menő trend megerősödését értékelte. A szeptemberi 6,4 százalékos fogyasztói áremelkedés ugyanis meghaladta a piaci várakozásokat és nagyobb volt az MNB augusztusi prognózisában szereplőnél is. Az inflációs jelentésből kiszámolhatóan a jegybank szeptemberre 5,3 százalékos drágulást prognosztizált elsősorban arra való tekintettel, hogy ez az a hónap, amikor kiesik a tavalyi áremelések áthúzó hatása. Az ugyan kiesett, de a rendkívül nagy élelmiszer-áremelkedés a tervezettnél nagyobb árnyomást eredményezett. Ebből – ha tartják magukat az inflációs célkitűzés rendszeréhez – egyáltalán nem következett volna kamatcsökkentés.

A MT abba a helyzetbe került, hogy amikor minden információ alapján korrektül vágni tudott volna – a márciusi inflációs csúcsot követően akár már áprilisban – ettől tartózkodott, amikor viszont mérsékelte az alapkamat szintjét, akkor szigorú elveivel ellentétes döntést hozott. Így összességében a „Járai-kurzustól” örökölt jegybanki kamatláb mindössze fél százalékponttal csökkent, és az év végéig is már csak legfeljebb két negyedszázalékpontos mérséklésre telik. Vagyis nem hogy nem lazult fel a monetáris politika, hanem még azt a lazaságot sem követte, ami a fiskális politika hitelességének javulásából és szigorodásából következhetett volna. Az októberi kamatdöntés előtt a piac várakozása kb. fele-fele arányban oszlott meg a kamattartás, illetve a csökkentés (0,25 %) tekintetében. A MT a tartás mellett döntött, hivatkozva a nemzetközi környezet bizonytalanságára és az inflációs kockázatokra. Ugyanakkor megállapította, hogy a 2009. évi 3 százalékos inflációs

cél tartható, a nemzetközi likviditási válság eddig átmenetileg érintette a forintot, az élelmiszerinfláció viszont tartósabb lehet, tekintettel a mezőgazdasági termékekkel szembeni külső kereslet tartós élénkülésére.

Korábban a piacon volt olyan vélemény (GKI), amely a 2007. decemberi kamatlábat 6 % alá prognosztizálta, ám erre a történések alapján semmi esély. Ez azt is jelenti, hogy a fiskális kiigazítás a továbbiakban nehezebb lesz a vártnál, mert a magasabb kamatszolgálat miatt nagyobb mértékben kell szorítani a kamatmentes (elsődleges) egyenlegen.

A forintkamatban elérhető kamatfelárat időközben növelte a FED kamatcsökkentése. Az ECB ugyanakkor a korábban kilátásba helyezett kamatemeléséről letett – tekintettel a pénzpiacra kialakult likviditás-szűkösségre – és relatíve ez is „emelte” a forintban elérhető felárat.

A MT következetlen magatartását a jegybank előző vezetői bírálják, aminek van valóságalapja. Ám, ha arra gondolunk, hogy korábbi döntéseivel a jegybank irreálisan magas (12,5 %) szintre emelte az alapkamatot, és onnan mindenképpen le kell jönni egy reális tartományba (a mérséklésben a Járai vezette jegybank nem serénykedett), akkor reális azt a követelményt támasztani, hogy a központi bank csak akkortól lesz képes következetesen eleget tenni az inflációs célkitűzés rendszere által támasztott követelményeknek, ha az indokolatlan „járákamatfelár” ledolgozódik.

Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a jegybanki hitelesség visszaállítása sem halad egyenes vonalú pályán és nem a „héják”- „galambok” megosztottság okán.

2. A fiskális politika jellemzői

A 2007. évi államháztartási hiány a vártnál kedvezőbben alakul, noha a növekedési pálya a költségvetési bevételek szempontjából kedvezőtlenebb a prognosztizálnál. Ti. a legnagyobb bevételt eredményező lakossági fogyasztás a tervezettnél nagyobb mértékben esik vissza. A prognosztizálnál jobb államháztartási pozíció több tételből tevődik össze:

- A bevételek jelentős alátervezettségére következtében azok már az első nyolc hónapban 14 százalékkal meghaladták az előző évben realizáltakat.

- Kb. 150 ezer fővel többen fizetnek tb-járulékot, és nőtt a járulékfizetés alapja. Az Egészségbiztosítási alapon így a szokásos deficit helyett aktívum mutatkozik, amit a gyógyszerkassza kiadásainak csökkenése is erősít.
- Az infláció jelentősen meghaladja azt a tervezettet, amire a költségvetési prognózis épült.
- A bérek kifehéredése a személyi jövedelemadó és a járulékok összegét gyarapítja.
- A kamatkiadásoknál kb. 100 milliárd forintos túltervezés mutatkozik.

Ugyanakkor az idei többletbevétel felhasználásáról döntött a kabinet, ami kb. 110 milliárd forint kifizetését jelenti. Ha ezzel a hiányt csökkentenék, annak mértéke 6 százalék alá esne a GDP arányában tekintve. Ennyire „éltanuló” azonban nem kíván a kormány lenni. A többlet egy részét igaz elviszi a nagyobb bér- és áremelkedéshez kapcsolódó többletnyugdíj-kifizetés (34 md Ft). A kórházak is kapnak 15 milliárdot adósságaik rendezésére, továbbá 60 milliárdot előrehoznak a MÁV tartozás-kiegyenlítéséből.

Az önkormányzatok – főként a nagyobb városokban – hiányzó forrásaikat mind gyakrabban egészítik ki tíz éves futamidejű kötvények kibocsátásával. Az így szerzett jövedelmet működési költségeik egy részének (10-20 százalékának) fedezésére fordítják, ami a hiteltörlesztés szempontjából rendkívül kockázatos. Az önkormányzatok adósságállománya 2006-ban 411 milliárd forintot tett ki, 2007. I-III. évéig ez az összeg 750 milliárdra nőtt. Mivel az önkormányzatok tartozása is része az államháztartásnak, ez a konvergenciaprogram teljesítésének egyik nem lekicsinyelhető, már középtávon jelentkező kockázata. De az önkormányzatok további eladósodása azt a veszélyt is magában hordja, hogy a későbbi uniós pályázatokhoz szükséges önrész hiányozni fog, és így az uniós pénzek bennragadnak.

A pénzügyminisztérium legutóbbi prognózisa szerint az államháztartás 2007. évi hiánya a GDP százalékában 6,4 százalékot fog kitenni – az uniós módszertan szerint számítva –, kevesebbet a tervezett konvergenciaprogrambeli 6,8 százaléknál. (Az elemzői kör ennél alacsonyabb, 6,1-6,3 százalékos mutatót prognosztizált már június óta. A hiánymutató tekintetében a konvergenciaprogram a második évben fog túlteljesülni – ezúttal a kedvezőbb irányba. A megtakarítás – amennyiben a pénzforgalmi szemléletben készült éves adatokból kiolvasható – kizárólag a vártnál alacsonyabb kamatszolgáltatból adódik (éves szinten kb. 150 milliárd forint), az elsődleges egyenleg ugyanis változatlan, vagyis megfelel az

előirányzatnak. Ebből szintén az olvasható ki, hogy a kabinet a többletbevételeket maradéktalanul elkölti, aminek a stabilizációs politika szempontjából rossz üzenete van.

A kormány szeptember végén nyújtotta be a 2008. évi költségvetés tervezetét a Parlamentnek, amelyről legáltalánosabban az állapítható meg, hogy amolyan se hal, se hús tervezet. Jellemzői közül a következők érdemelnek kiemelés.

- A költségvetés makrogazdasági pályája inkább konzervatív, mintsem túlabiciózus. A jövő évi növekedést 2,8 %-ra várja, 0,2 %-ponttal magasabbra a konvergenciaprogramban szereplőnél. Összetevői közül a nettó export enyhén mérséklődő húzóerejéhez az ideinél nagyobb arányban kapcsolódnak a beruházások. A háztartások fogyasztása 0,4 %-kal emelkedik az idei 1,1 százalékos visszaesés után, a közösségi fogyasztás azonban továbbra is csökken (az idei 3,8 százalék után 3,4 %-kal). A külső és belső egyensúly javul; az államháztartás hiánya a GDP 4,1 százalékára esik (ez 0,2 százalékponttal jobb a konvergenciaprogrambelinél), a folyó fizetési mérlegé 2,9 %-ra (a 2007-re várt 4,2 %-ról; e tekintetben is alacsonyabb a mutató a konvergenciaprogramban szereplőnél, amelyben 2008-ra 3,3 %-ot prognosztizáltak). A prognózis szignifikánsan csak az infláció tekintetében különbözik a konvergenciaprogramtól, amennyiben 2008-ra most 4,5 százalékot irányoz elő, a korábbi 3,3 százalékkal szemben.

A makrogazdasági alapvetés nagyjából helytállónak tűnik – mai tudásunk és információink szintjén. A piaci elemzők 2007. őszén készült prognózisai is kb. ezeket a tendenciákat jelzik, a növekedés tekintetében kissé jobbakat, míg az inflációnál és a külső hiánynál magasabbat. Ezúttal a Számvevőszék is reálisnak tartotta elemzésében a vázolt gazdasági pályát, ami az előző években nem volt jellemző.

Lehetségesnek tartjuk, hogy a növekedés kicsit erőteljesebb lesz, mégpedig a valamivel nagyobb fogyasztásnak köszönhetően, és az infláció magasabb. Mindkét körülmény arra utal, hogy a bemutatott költségvetés a növekedési pályát illetően is tartalékokkal rendelkezik.

- A hiányprognózis teljesítését olyan egyszeri tételek kiesése segíti, mint a MÁV konszolidáció 2007-re történő előrehozatala, a Gripen beszerzés, és a nagy autópálya-finanszírozás kiesése. Ezek a tételek önmagukban kb. 1,5 százalékponttal segítik GDP arányos hiány mérséklődését.
- Az államháztartás egyes tételeit nem lehet az uniós szabályokat követő hiányszámítás alapján ellenőrizni, mert azt az előterjesztés nem tartalmazza. Csak pénzforgalmi szemléletben mutatja be a kiadások és bevételek alakulását, s részleteiben azt is csak a 2007. évi előirányzatokhoz mérten. Ez az elemzés szempontjából rendkívül kedvezőtlen, amikor ismeretes, hogy a várható folyamatok a ki- és befizetések tekintetében is eltérnek az előirányzatoktól.

A pénzforgalmi adatok szerint a hiány 2 százalékponttal csökken a GDP arányában, amiből 0,3 százalékpontos emelkedést jelent a kamatszolgálat növekedése, az elsődleges egyenleg viszont 2,3 százalékponttal javul. Azaz a 4,5 %-ra várt GDP arányos deficitből 3,8 százalékot tesz ki a kamategyenleg és 0,7 százalékpontot az elsődleges hiány. Vagyis e mutató szerint az államháztartásban még 2008-ban is passzív lesz az elsődleges egyenleg mutatója, ám az ESA 95 alapján számítottban már nulla.

- Az államháztartás hiánya a bevételek és kiadások egyidejű növekedése mellett csökken, ami nyilván csak úgy lehetséges, hogy a bevételek nagyobb mértékben emelkednek, mint a kiadások. Az államháztartás konszolidált bevételei a 2007. évi előirányzathoz képest 10,2 százalékkal, a kiadásai 4,9 százalékkal nőnek. A 103,8 százalékos GDP deflátorral számolva ez reálértékben 6,2 százalékos bevétel-, és 1 százalékos kiadásnövekedést jelent.
- A 2008. évi fiskális politika erőteljesen restriktív jellege abból is kiolvasható, hogy az államháztartás elsődleges bevételei reálértékben nőnek, kiadásai viszont csökkennek, amely tendenciát alapvetően a központi költségvetési folyamatok váltanak ki – ha a 2007. évi várható teljesüléshez viszonyítunk, amit a tényleges folyamatok elemzésénél figyelembe kell vennünk. A 2007. évi tervszámokhoz képest – ugyanazzal a deflátorral élve – már a kiadásoknál is reálérték-növekedést kapunk, ám kisebbet, mint a bevételeknél.

**Az államháztartás megszorítását jelző mutatók 2008-
ban (nem konszolidált adatok szerint)**

Mutatók	A 2007. évi várhatóhoz viszonyítva	A 2007. évi előirányzathoz viszonyítva
Államháztartás összes bevétele	106,3	110,6
Államháztartás összes kiadása	103,2	106,0
Államháztartás elsődleges bevétele	106,6	110,7
Államháztartás elsődleges kiadása	102,8	106,4
Központi költségvetés elsődleges bevétele	112,5	118,6
Központi költségvetés elsődleges kiadása	103,1	107,6
GDP deflátor	103,8 %	
Fogyasztói árindex	104,5 %	

Forrás: Pénzügyminisztérium adatai alapján saját számítás

Megjegyzés: mivel a törvénytervezetben minden részletes elvonási és támogatási összeget a 2007. évi tervszámokhoz viszonyítanak, ezért szükségeszerű, hogy a költségvetési vitában kettős beszéd alakuljon ki, és ez a fenti táblázat adatiból is kiolvasható. A költségvetés kiadásai ugyanis reálértékben nőnek és csökkennek is, attól függően, hogy mit tekintünk viszonyítási alapnak.

A költségvetés restriktív jellegét támasztja alá az a már említett körülmény is, hogy az elsődleges hiány az ESA 95 szerinti számításban megszűnik, illetve a pénzforgalmi szemléletű kimutatás alapján 2,3 százalékponttal esik a GDP arányában. Megjegyezzük, hogy 2007-ben ennél nagyobb volt a megszorítás mértéke, ti. az elsődleges deficit a GDP-hez mérten 2,7 százalékponttal csökkent.

- Az államháztartás konszolidált funkcionális adataiból az tűnik ki, hogy 2008-ban már hatnak a korábbi intézkedések hatásai. A 2007. évi előirányzatokhoz képest a gazdasági funkciót kivéve minden fő funkcióban nőnek a támogatások

(nominálisan), legnagyobb mértékben a környezetvédelemben (36,7 %-kal). A gazdasági funkcion belül elsősorban a közúti és a vasúti támogatás visszafogása okozza az állami finanszírozás mérséklődését (25, illetve 35 százalékkal), továbbá a mezőgazdaságé, ahol kiegészítésképpen az uniós pénzek lépnek be.

- A reformok és egyéb intézkedések hatása inkább a GDP arányos kiadásváltozáson keresztül jut kifejezésre. Eszerint az államháztartás konszolidált funkcionális kiadásai közül csökken a bruttó hazai termékhez viszonyítva a kormányzati működési kiadás, a rend- és közbiztonságra fordítandó, az oktatási, egészségügyi, rokkant nyugellátási és kulturális támogatás a már említett gazdasági finanszírozás mérséklődésén túlmenően.
- Általános és céltartalék címén 413,6 milliárd forintot irányoz elő a költségvetés, ami 180,7 milliárd forinttal több a 2007. évi tervezetnél. E nyílt tartalékon kívül a költségvetés implicit tartalékkal is rendelkezik. Részint a már említett konzervatívan prognosztizált növekedési pályából adódóan, részint a bevételek alátervezéséből következően. A bevételek bázisa, a 2007. évi előirányzat, kb. 4 százalékkal túlteljesül, és a reálisan várható 2008. évi folyamatok erre a magasabb bázisra épülnek. A bázis a kiadásoknál is magasabb, de kisebb mértékben, mint a bevételeknél, az alátervezésnek itt megszorító hatása van, ami rejtett tartalékot jelent.
- Az adózás tekintetében inkább a szigor növekszik (mintsem a támogatás), ami egyfelől a magasabb adószintből, másfelől az adóbehajtás és ellenőrzés szigorításából következik. A bankoktól 2008-tól tartósan vannak eljövendelmeket, amennyiben azok a céltartalékot a továbbiakban nem vonhatják le adózás előtti jövedelmükből. A luxusadó 100 millió forint feletti lakás vagy üdülő esetében jogi személyeknek és társaságoknak is meg kell fizetniük. A kisadók összevonása után kialakított efeho (erőforrás fejlesztési hozzájárulás) olyan kisvállalkozásokat is érint, akik eddig nem tartoztak a kisadók fizetők körébe. Az efeho a korrigált árbevétel 0,3-0,6 %-a. (Bevezetését az érdekeltek erősen vitatják.) A jövedéki adó nem emelkedik, kivéve a cigarettáé 3-3 százalékkal áprilisban és szeptemberben.

Kedvezményt jelent ugyanakkor az ekhot igénybevevők körének bővítése, a kisvállalkozók részére a fejlesztési tartalékképzés 25 százalékról 50 százalékra emelése az adózás előtti eredmény terhére, az alanyi áfa-mentesség határának felemelése, az alap- és kiegészítő adójóváírás összevonása és igénybevételi határának emelése. Ez utóbbi az átlagos jövedelműek számára eredményez nettó keresetnövekedést. Ugyanakkor elmarad az adótábla valorizációja, ami hideg adóprogressziót jelent, és számítások szerint meghaladja az adójóváírás rendszerének változásából nyerhető többletjövedelmet.

- Az eredményesebb adóbehajtást segíti az APEH létszámkeretének 1717 fővel való bővítése, az adóhatóság jogosítványainak kiterjesztése (a fiktív vállalat alapítások kiszűrésére), a másodfokú bíróság igénybevételi lehetőségének kizárása. A kivethető bíróságok is jelentősen emelkednek (2-2,5 szorosukra nőnek).
- Az önkormányzatok támogatása – első ránézésre – 55 százalékkal emelkedik. Ám e gyarapodás csak látszólagos, ami annak következtében állt elő, hogy beépítették az önkormányzatok költségvetésébe a személyi jövedelemadó – egyébként megnövelt, átengedett – hányadát. Ettől eltekintve támogatásuk 3,7 százalékkal csökken - nominálisan. Várhatóan az eladósodott, vagyonvesztett, működési kiadásaikat sem fedezni képes önkormányzatok fogják a legnagyobb feszültségócot jelenteni 2008 államháztartásában. Kizártnak tartom, hogy az önkormányzatok finanszírozási rendszerét rövid távon átalakítsák, illetve azt valószínűsítem, hogy az önkormányzatok eladósodását korlátozó szabályozást ki fogják emelni az ötpárti tárgyalás alatt álló közpénzügyi törvényből.

2.1. Közpénzügyi törvény-tervezet

A fiskális politikában jelentős fordulatot hozna a közpénzügyi törvényjavaslat elfogadása. Ezt az ötpárti egyeztetés után – és a köztársasági elnök aktív közreműködésével – kialakított javaslatot a kormány november közepén terjeszti a parlament elé. Tartalmában a törvény rendelkezne a költségvetési hivatal/intézmény felállításáról és a szabályalapú költségvetési tervezés alapszabályairól. Mindkét javaslat vitatott, így az intézmény jogosítványai és helye a parlamenti demokráciában, illetve a kétharmados törvény elfogadása.

A törvény a következő főbb rendelkezéseket írta elő:

- A központi kormányzat adóssága legfeljebb az infláció mértékében növekedhet, vagyis reálértékben nem emelkedhet.
- A diszkrécionális költségvetési tételek egyenlegére két évre előre felső limitet határoznak meg.
- Az önkormányzatok legfeljebb a felhalmozási kiadásaik mértékéig adósodhatnak el.
- Minden kiadási többletjavaslatnál meg kell jelölni a megtakarítási ellentételt.

A törvénytervezet konzisztens a nemzetközi követelményekkel, lehetővé tenné a monetáris politika nagyobb mozgásterét, politikai ciklussemleges államháztartási gazdálkodást segítene elő. A 2009-2010. évi költségvetési évtől lenne érvényes.

Az említett törvénytervezetben foglalt szigorral ellentétes ugyanakkor Veres János pénzügyminiszter őszi törvényjavaslata, aki azt proponálja, hogy töröljék el a konvergenciaprogramban foglalt 0,9 százalékos 2009-re, illetve 1,1 százalékos 2010-re előírt elsődleges aktívum-követelményt.

3. Makrogazdasági adatok

2007 októberében, e tanulmány írásakor még nem állnak rendelkezésre a III. negyedévi adatok. Jelentésünkben ezért az év első felének gazdasági folyamatait jellemző legfontosabb mutatókat ismertetjük.

Fontosabb makrogazdasági mutatók alakulása (előző év azonos időszaka = 100 %)

Megnevezés	2006	2007. I. név	2007. II. név
GDP	103,9	102,7	101,2
Beruházások	98,0	100,8	99,6
Háztartások végső fogyasztása	101,9	99,2	96,6
Ipari termelés	109,9	109,2	107,5
Építőipari termelés	98,5	99,7	93,4
Kiskereskedelmi forgalom	104,1	100,0	97,0
Mg-i termék-felvásárlás	93,5	108,5	114,2
Behozatal mennyisége	114,4	114,5	112,9
Kivitel mennyisége	118,0	118,4	115,6
Folyó fizetési mérleg hiánya, md euró	5,8	1,2	1,7
Jegybanki alapkamat, időszak végén	8	8	7,75
Foglalkoztatottak száma	100,7	100,5	100,2
Munkanélküliség rátája, %	7,5	7,5	7,0
Alkalmazottak reálkeresete	103,5	93,9	94,1
Fogyasztói árindex	103,9	108,5	108,6
Ipari termelői árindex	106,5	103,5	99,5

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal

III. Fontos nyári döntések

1. A folyamat lényege

A viharos tavaszi és kora nyári hónapokat ezúttal szokatlanul nyugodt hetek váltották fel. Lehet erre azt mondani, hogy a nyár közepén ez természetes állapot, hiszen az ország nagy része szabadságra megy, s ez alól a politikai osztály sem kivétel. Ám elég csak az elmúlt évek emlékeit felidézniük:

- 2002 nyarán tombolt a D 209-ügynökügy, s mellette az a hídfoglalással kezdődő, s több folytatást is megérő tiltakozás-sorozat, amellyel számos csoport a választási eredményt kívánta megváltoztatni.

- 2003 nyarán még ki sem hevertük a paksi üzemzavar sokhetes botrányait, s máris nyakunkon volt a rendszerváltás legnagyobb volumenű csalása/sikkasztása, a Kulcsár-ügy. Egész nyáron mást sem hallottunk, mint a sok-sokmilliárdnyi forint kalandos sorsáról szóló szappanopera részleteit.

Mindehhez képest a 2007-es nyár meglehetősen furcsa képet mutatott. Nem voltak az előbbi példákhoz hasonlatos nagy ügyek, sőt azt mondhatnánk, hogy a júliusi/augusztusi hetek legnagyobb média-visszhangot kiváltó hírei az újabb és újabb meleg-rekordok voltak....Ugyanakkor a kormány olyan horderejű kérdésekben hozott sorozatban döntéseket, amelyeknek a következményei nemcsak a következő évekre határozhatnak meg fontos fejlesztési lehetőségeket, hanem egész korszakokra is. Ehhez képest még a kötelező ellenzéki tiltakozások/fanyalgások/támadások is bágyadt és mindenféle komolyabb hatást nélkülöző reakciók voltak.

- Július 25-én a kormány elfogadta 271 kiemelt fejlesztési projekt támogatását, ezzel lényegében számos olyan egyedi beruházás sorsa dőlt el, amelyekkel indirekt módon több „nemet” is kimondtak. Csaknem négyszáz pályázatra nemleges válasz született, ezért előre várható volt a szélesebb körű csalódottság. Később a döntések ellenzői mindenekelőtt azt vetették a kormány szemére, hogy a pénzekért nem volt semmiféle versenyeztetés, hanem az előkészítő Nemzeti Fejlesztési Ügynökség vállalta magára a

rangsorolás felelősségét, a kormány pedig ezt hagyta jóvá. Az ellenzéki sajtó néhány napig kísérletezett annak bizonyításával, miszerint a döntések kedvezőtlenül érintették az ellenzéki dominanciájú önkormányzatok felségterületeit, ám ezek a kritikák nem lépték túl a szokásos/kötelező anyázás szintjét, s nem is sikerült egyetlen, botrányosnak gondolt ügyből sem komolyabb média-topicot faragni. (Bajnai Gordon ezekben a napokban többet szerepelt a médiumokban, mint előtte egyetlen év során. Nem győzte újra és újra elmondani, hogy csak olyan pályázatokkal lehet érdemben valamit kezdeni, amelyeknek szerzői legalább a minimális kiírási feltételeket tiszteletben tartják... És véget ért az a sokévtizedes szokás, miszerint 'eleve jóval többet kérünk a szükségesnél, hogy legalább tényleg kapjunk valamit'...Ezúttal tényleg csak arra járt pénz, amit pontosan meg tudtak indokolni...)

- Igaz, idő sem volt a túl sok kritikára. Épphogy feldolgozták az első döntések sokkjait, máris jött a következő kör.... Míg a júl. 25-ei döntés kb. 500 millárdnyi beruházási lehetőségekről határozott, addig az aug. 8-i kormánydöntés már mintegy 1260 md közlekedés-fejlesztési összeg felől rendelkezett. A döntések nagyon is konkrét, kézzelfogható területeket érintettek: utakat, útbővítéseket, vasútvonalakat, hidakat és városi tömegközlekedési rendszereket. Eme döntéseket még nehezebb volt pusztán a hatalom/ellenzék-dimenziójában értelmezni, ezért a bírálatoknak egészen új műfaja született meg. Magát az elvet kritizálták, hogy muszáj-e egyáltalán ilyen mértékben a közlekedést fejleszteni... A hazai vállalkozók érdekeinek védelmére szerződött önkéntes haderők /Széles Gábor csoportjának vezetésével/ nem győzték naponta azt hangoztatni, hogy ez a közlekedés-fejlesztés tulajdonképpen burkoltan a külföldi nagyvállalkozók támogatása, hiszen ezek a cégek a nagyobb szabású közlekedési projekteknél eleve előnyösebb helyzetből fognak indulni. (S ezen a logikán haladva, nyilván majd magukkal is viszik az elkészült utakat, hidakat Ausztriába és Olaszországba...) Ez a bírálat látványosan hallgatott arról, hogy az elmúlt időszakban mennyiben jelentett a működő tőke bejövetele előtt komolyabb gátat számos terület infrastrukturális elérhetetlensége, s ennek végső soron éppen a hazai vállalkozói réteg látta a kárát.
- Szeptemberre maradt a pólus-programokról való döntés, ez viszont egybeesett az őszi politikai szezonkezdet nagyszabású beszédeivel, illetve ezek széleskörű interpretálásával (mindezekről később még részletesen is fogunk írni), ezért a

politikai közvélemény, valamint a média ezekkel sem tudott kellő alaposággal bíbelődni.

Mire akarunk kilyukadni? Arra, hogy az a kormány, amelyik egész tavasszal, valamint eddigi működési ideje során alapvetően nem mutatkozott sem túlságosan hatékonynak, sem pedig döntésképesnek, most némileg meglepő módon olyan döntéseket vert nagy gyorsassággal keresztül, amelyeknek tényleges súlyuk van/volt, és hosszútávon is komoly következményekkel járó hatásaik lesznek. Ez a döntési sorozat semmiképpen sem illeszthető be az eddigi másfél év tapasztalatainak sorába. Máskor ezeknél ezerszer kisebb nagyságrendű kérdésekben hetekig tartó, fölöslegesnek tetsző vitákba bonyolódnak, ám ezen a nyáron pillanatokon belül vittek végig olyan folyamatokat, amelyekről azt lehetett volna előzetesen gondolni, hogy e döntésekhez semmiféle politikai erejük, támogatásuk nem lenne meg. Ki érti ezt? Többféle magyarázat is lehetséges.

Például az, hogy e döntések előkészületeit a kormányzatnak az a részlege végezte, amely jó ideje láthatóan szakmai alapon, s a napi politikai huzavonáknak kevésbé kitéve működik. (Ez megint csak Bajnai Gordon munkáját dicsérné.) Lehetséges ugyanennek jóval bizalmatlanabb megközelítése is: ezek a döntések azért születtek meg ilyen könnyen, mert az egykori KISZ-es, zártkörű, mára már nagyvállalkozóvá avanszált csoport érdekeit a legközelebről érintették. GYF be is vonta e csoport prominenseit a döntésekbe mind egy szálig, s ezért ment minden, mint a karikacsapás. Végül, egy harmadik szempont: miután uniós pénzekekről van és volt szó, annyi a nemzetközi megkötés, az előírás, a brüsszeli szabály, hogy ezeknek a figyelembevétele eleve átlátható döntési pályákra terelte az ügyek kivitelezését.

E sorok írója úgy véli, hogy mind a három – megidézett – álláspont tartalmaz komoly igazságelemeket, a végső ítéletet a pénzek felhasználása után tudjuk csak meghozni. Mindenesetre egy hosszabb bekezdés erejéig csokorba gyűjtjük a nyári, csaknem 2000 milliárd forint sorsáról meghozott döntésekkel kapcsolatos kritikák típusait:

- kevés munkahelyet teremt, túl sok bennük az infrastrukturális vállalás,
- a hazai kis- és középvállalkozások háttérbe szorulnak,
- túlzottan szűk körben dőltek el a pályázatok,
- a szcientológus-lobbi beférkőzött a döntési struktúrába,

- mindebből nem lesz komoly gazdaságfejlesztés, csak kirakatpolitika az egész,
- „Betonba öntik az EU-pénzt” –hirdette meg címlapján a Magyar Hírlap aug. 10-i száma (kifejezve mindezzel egy nagyon jól körülhatárolható hazai nagyvállalkozói csoport igazi baját...).
- S ősztől az új elem: Orbán Viktor meghirdette az EU-pénzek ellopásának veszélye elleni küzdelmet. (Ezzel maga az egész folyamat visszakerült oda, ahonnan kivételtett...)

2. Egy különleges projektről

A nagy-nagy nyári döntések között akadt egy olyan jellegű, amely mégis kivívott magának valamiféle kitüntetett figyelmet. Augusztus másodikán kihírdették az új kormányzati negyedre kiírt pályázatok eredményét. Alig több mint két hét múltán a beruházókat is kiválasztották, majd októberig – több fordulóban – a kivitelezők köre is eldőlni látszott. Decemberig megkötik a szerződéseket, s január elsejétől elkezdődhet maga a nagy-nagy gigantikus építkezés is.

A feltűnően nagy sietség oka az, hogy készen kellene lenni 2009. május 31-ig az egész új kormányzati negyednek. Tekintsünk el ezúttal attól, hogy még szakmai berkekben is komolyabb kételyek fogalmazódnak meg az ilyen sebességű kivitelezést illetően, s nézzük az eddig történeteket.

Az – elvileg – helyes, ha szeretnék megszüntetni azt a lehetetlen állapotot, miszerint a magyar kormányzati intézmények a fővárosban szerteszét szórva, csaknem negyven épületben vegetálnak. Többnyire olyan jellegű épületekben, amelyek eredetileg sem ilyen feladatok teljesítésére épültek. Az is helyeselhető, hogy e grandiózus beruházással egyúttal a pesti oldal egyik legkiáltóbb rendezetlenségét kívánják felszámolni. (A középső városrész százéves kettévágottságát.) Az is helyeselhető, hogy e beruházás költségeit hosszabb távon fedezhetnék azok az ingatlanok, amelyekről cserében az állam megszabadulhatna. (Bár ez a tétel egyelőre hipotetikus jellegű, túlzottan sok benne az optimista előfeltevés.)

Ha ez a beruházás tényleg sikerül, akkor valami olyan látványos, minden áldott nap százazrek által jól érzékelhető fordulat történne a város életében, amire már sok-sok évtizede nem volt példa. Tudják ezt nagyon jól a kiírók is, nem véletlenül ragaszkodnak mániákusan a

választások előtti időponthoz, 2009-május 31.-hez. (Ebben szerintem el van rejtve némi késés eltűrése is, nem lesz kampányszempontból túl nagy baj, ha az átadások – mondjuk - 2010 tavaszára csúsznak...) S tudja ezt az ellenzék is, nem véletlenül támadták az első pillanattól, nyáron pedig elemi erővel az egész tervet. A kritika leegyszerűsített változata úgy szól: miközben az ország nyomorog, a megszorítások miatt milliók rosszabbul élnek, a kormány luxus-beruházásokra költi az adózók pénzét. Nem állítható, hogy ne találna könnyen értő fülekre ez a kritika. Az eddigi elképzelések nyilvánosságra hozatala ugyan azt mutatja, hogy hosszabb távon ezzel a beruházással többet spórolna meg a költségvetés, mint amennyibe kerül, de azt is jól tudjuk, hogy ezek nem racionális viták, hanem hitviták... ki tudja a maga verzióját jobban elhíttetni.

Mindezt azért hoztam ilyen hosszasan szóba, mert a nyári döntések eleddig több mint kétezer milliárdnyi fejlesztési összegek sorsáról rendelkeztek, a kormányzati projekt pedig kb. 140 md, az eladásra kerülő ingatlanokért pedig kb. 107 md forintnyi bevételt várnak. Az egységes kormányzati ingatlanrendszer, valamint a beléjük telepítendő egységes infrastruktúrák miatt viszont maga a kormányzati összműködés költségei jóval olcsóbbá válnak, ezért a megtakarításokat is figyelembe véve, belátható időn belül nullszaldóssá tehető tervről lenne szó. Ehhez képest erről a projektről sokkal több szó esett mind a médiában, mind a közélet egyéb szegmenseiben, mint a többi sok száz, ezernyi milliárd sorsáról. A fejlesztések egészéhez képest ez a kormányzati központ – még a járulékos beruházásokkal együtt is - nem tétel, s mégis ekörül zajlott legalább két hónapig a vita. Az ősz elején előkerültek azok a dokumentumok, miszerint a Fidesz-kormány is készült hasonló áthelyezésekre, lényegében ugyanezen a helyszínen, és sokkötetes háttér munkálatok születtek egykoron a megvalósíthatóság mikéntjéről. Ez a fordulat némiképpen csillapította a viták hevességét.

E tantörténettel mindössze azt kívántuk illusztrálni: nem mindig abból válik közügy, ami a köz számára az adott időszakban valóban a legfontosabb kérdés lenne. (Az viszont nem tagadható, hogy e kormányzati projekt menedzselése során is feltűnően sokan kerültek a vezetők közé olyanok, akik egykoron a miniszterelnök szűkebb környezetéhez tartoztak. Akár egykori kiseszként, akár pedig üzletfélként.)

Összességében az a véleményünk, hogy nagy valószínűséggel nem a véletlen játéka volt e nagy volumenű nyári döntési sorozat. Feltehetően a kormány meghatározó személyei

nagyon is tisztában lehettek azzal, hogy népszerűség-vesztésük csúcspontján, az ellenzék teljes média-térnyerése idején csak akkor lehetséges ilyen nagyságrendű döntéseket kivitelezni, ha minimalizálják a velük járó konfliktusok esélyeit. S el kell ismerni, ez a megoldás látszott a legkézenfekvőbbnek. Utólag valóban úgy tűnik, hogy a nyári kánikula jótékony segítséget nyújtott eme ügyek nagyfokú depolitizálásához. A magunk gyanúja azonban az, hogy ezzel korántsem ért véget e folyamat. S nem lennénk meglepve, ha a költségvetési vita finisében esetleg elemei erővel kezdenék mindazt vitatni, amit augusztusban már eldöntött kérdéseknek hihettük.

IV. Őszi szezonkezdet

1. Az őszi nyitány előfeltételeiről

A nyári csöndet elemi erővel törte szét a magyar gárda nagyszabásúra sikeredett avató ceremóniája. Talán, ha nincs a hosszadalmas eseménytelenség, akkor nem kap ez az egész operett-bohózat ilyen mértékű, kitüntetett figyelmet. De elmaradt az augusztus huszadikai meteorológiai vihar, s be kellett érünk a közéleti vihar (igaz, sokkal kevesebb kárral járó) következményeivel. Nem volt túlzottan meglepő, hogy mindenféle elemző, kommentátor, hírmagyarázó és újságíró rendkívüli érdeklődéssel várta az őszi közéleti/politikai szezon nyitányát.

2007 politikai őszt tehát a megszokottnál nagyobb és tarkább találgatás vezette be. Ez az aktivitás (az előbb említett aktuálpolitikai eseményeken túl) mindenekelőtt a nehezen elmúló – és sokak számára csaknem feldolgozhatatlan - tavaly őszi eseményeknek, a hét hétig tartó, meglepően zajosra sikeredett belpolitikai válság emlékeinek volt köszönhető. 2006 ősze követhetetlenül változékony eseményeinek megértésére nagyon kevesen voltak felkészülve, s az akkori meglepetéseknek is tulajdonítható, hogy az elemzők, jósök, interpretátorok hada ezúttal sokkal színesebb fantáziával viszonyult a közeljövő kilátásaihoz, mint ahogyan ezt korábban tette. E talányok, várakozások sokféleségét azonban az is magyarázhatja, hogy az idejében a továbbra is széttartó folyamatoknak egyre kevésbé volt lehetséges konszenzusalapú, azaz legalább egy vékony, mérvadó többség által elfogadható elemzését elvégezni.

Lassan megszokottá válik, hogy nemcsak a közvetlen politikai világnak lehetséges egyidejűleg három-négy, egyenrangúan versenyképes realitása, hanem a folyamatok leírásainak, elemzéseinek, s a belőlük leszűrhető jövőképeknek is többféle, egyszerre legitimnek tekintett változata létezik. Az aktuális hatalmi-politikai versenyről időről időre a választások eredményt hirdetnek, s egyéb jól követhető mérési pontok is megmutatják e verseny állását. A magyarázatok/megközelítések/elemzések piacáról sokkal bonyolultabb áttételek nyomán alakul ki időleges „végeredmény”. S nem ritkán még a közösen elfogadott, már-már történelminek minősülő távlatokról vallottakat is egyik pillanatról a másikra felforgathatja valamely váratlan esemény. (Az idejében egyik politikai újdonsága volt pl. az,

ahogyan és amilyen vehemenciával akarják - éppen a jobboldalon - 17 év után lejáratni Antall József egykori tevékenységét, s ezzel együtt magának a rendszerváltásnak a presztízsét is. Többnyire persze azok, akik a korabeli folyamatok logikájának köszönhetően kerültek a közélet perifériájára, s mellőzöttségükért legalább utólag szeretnének szimbolikus revánsot venni. E jelenségre a jobboldal aktuális helyzetének elemzésekor még visszatérünk.)

Még nagyobb a gondunk az olyan megközelítésekkel, víziókkal, amelyeknek egészen nyilvánvalóak a napi politikai érdekkötöttségei, viszont a megszólaló személyek státusza olyan súlyú, aminek következtében esetükben nemcsak véleményekről van szó, hanem a politikai valóság alakíthatóságának esélyeiről is.

A 2007. szeptemberi őszi nyitány hangzavarából három megnyilvánulást mindenképpen ki lehet - és ki is kell - emelni.

Az első szeptemberi hétfőjén Orbán Viktor politikai programot hirdetett négyszáz vezető aktivistája előtt, ahol felvázolta a népszavazással kapcsolatos teendők mögötti stratégiáját.

A második: Sólyom László az őszi parlamenti nyitányra időzítette megszólalását, s beszédét nemcsak ezen alkalom meglehetősen ritka mivolta okán, hanem a megelőző hetek zajos eseményei során tanúsított tartózkodása miatt is rendkívüli várakozások előzték meg.

A harmadik: Gyurcsány Ferencről ugyan már megszokottá vált a parlamenti nyitányokon rendre meghirdetett kormányzati programbeszéd, de ezen az őszi fölöttébb érdekesnek ígérkezett, hogyan reagál a kormányfő a kabinet eddigi teljesítményét illető bírálatokra, s miféle változtatási szándékok lesznek beszédéből kihámozhatóak.

Vajon a várható őszi politikai folyamatokra nézve milyen következtetéseket vonhatunk le a három, irányadónak szánt beszédből? Hogyan látják és értelmezik a kulcsproblémákat, s miféle megoldási utakat vázolnak fel Magyarország állampolgárai számára? Hogyan fognak reagálni egymás megállapításaira? S a várhatóan sokrétű mondandókból mit fog kiemelni a hazai média, mi az, ami tartós és az egész őszi nézve meghatározó üzenet lesz? Olyan, amit e nyitányból a közönség is megérthet?

A továbbiakban az egyes szereplők mondanivalóját az elhangzás időrendjét követve, s csak a lényegre szorítkozva mutatjuk be röviden.

Orbán Viktor helyzetelemzésének lényege a választások óta nem sokat változott. Elsőszámú feladatnak továbbra is a kormány minél előbbi menesztését tartja, hiszen milliókban mérhető károkat okoz a nemzetnek minden egyes perc, amit még hatalomban töltenek. Ezért a jobboldalnak nem egyszerűen feladata, hanem történelmi küldetése elérni a minél előbbi távozásukat. Ennek eszköze a tavaly októberben meghirdetett népszavazás, amit az utolsó olyan békés és alkotmányos útnak vél a Fidesz vezetője, melynek sikerre vitelével felbontható a lakosság és a koalíció között a választásokon kötött szerződés. Mindehhez a jobboldal teljes egységére lesz szükség, amit „fél szívvel nem lehet vállalni”. Állandó nyomás alatt kell tartani a szocialistákat, mert már felélték az eddigi tartalékaikat. Nagyjából ez lenne a következő időszak lényege, de - s ezt deklarálta is Orbán - mindezt erőszakmentesen kell elérni.

Sólyom László a jelenhelyzet megítéléséhez egészen eltérő premisszákat vonultatott fel. Abból indult ki, hogy az országban vészesen megfogyatkozott a politika iránti bizalom – ezt a bírálatot nem nevesítette, tehát minden meghatározó erőre egyaránt értette – s a minimális megegyezéshez le kell ülni tárgyalni a feleknek. (Ezt az igényét egyébként a nyáron többször is kifejezte már.) Ezúttal is felidézte azokat a legújabb kori európai tapasztalatokat, miszerint minden jelentős nemzeti felemelkedést – ír, spanyol, finn stb. - megelőzte a versengő felek megegyezése a nemzeti alapkérdésekben. Majd e kiindulópontnak megfelelően, meglehetősen egyértelmű bírálatot intézett mind a bal, mind a jobboldal felé. Mint várható volt, a reakciók mind arról tanúskodtak, hogy mindkét oldalon a másikkal szembeni kritikát vették inkább észre, a maguknak szólót sokkal kevésbé. S végül - mint mindig – a köztársasági elnök ezúttal is elutasította a rendszerváltás revíziójának felvetését, és a jogrend betartását, betartatását a legegységesebb feltételek között sorolta fel.

Gyurcsány Ferenc a kormányzati teendőket pontokba szedve újfent azt erősítette meg, hogy *a reformok egyetlen alternatívája a bukás lenne*. Korábbi, hasonló tartalmú szónoklataihoz képest ezúttal azonban nagyobb figyelmet fordított arra a problémára, hogy a társadalom akaratával, hangulatával, régi szokásaival szemben nem lehetséges reformokat diktálni. Ám az ezúttal meghirdetett „reformrealizmus” jegyében továbbra is ugyanazt az útkereső, prioritásokat tapogató, nagy ívű elszánás megvallását hallhattuk, mint már az elmúlt

években oly sokszor. Ennek során pedig el szokott szabadulni a fantáziája, s előszeretettel beszél olyan lépésekről, eredményekről, amelyek majd konfliktusokkal járnak, ez utóbbiakat azonban a konkretizálás során rendre figyelmen kívül hagyja. Abban bízunk, hogy a későbbi eredmények majd feledtetik a feszültségeket, ezért nála a konfliktusok feloldásának előzetes eszköze a későbbi eredmények liturgikus ismétlése. Ezen a ponton nem könnyű szétválasztani a kevéssé megformált vágyakat a valóban eldöntött és ténylegesen bonyolított kormányzati tevékenységtől. Ezúttal is így volt, legfeljebb a formula „egyszerűsödött“ le negyvennyolc pontra.

Vajon a három megközelítés közül melyik áll a legszorosabb kapcsolatban a tényleges folyamatok alakulásával, s melyiknek látszódott leginkább esélye arra, hogy az idei őszi politikai dramaturgia szerves formálójává váljék? Az előzetes válaszhoz röviden át kell tekintenünk a választások óta eltelt tizenhat hónapnyi időszak politikai dinamikáját, s meg kell néznünk a 2007-es őszt közvetlenül megelőző periódus meghatározó tényezőinek alakulását is.

2. A nem feledhető előfeltételekről

2006 májusában hosszú hetekre eltűntek a győztesek, s csak a kormány megalakítása napjaiban kerültek elő a kampány idején még reggeltől estig látható/hallható arcok és hangok. A feltűnően hosszú csönd okaira azután ősszel kaphattunk magyarázatokat, ám e magyarázat külsőségei, körítése, utcai díszletei és a forradalmi retro varázslata olyan erővel szakadt a nyakunkba, hogy ennek az őszi hét hetes kavalkádnak sem lehetett pontosan feldolgozni a lényegét. Mert a közben kitermelt látványos elemek, botrányok, mesterséges és spontán konfliktusok szövedékéből olyan jellegű belpolitikai válság formálódott ki, amelyben a legelemibb esélye sem teremtődött meg az értelmezési minimumnak. Ehelyett elkezdődtek a mindenoldalú mitológia-gyártások, valós és valótlan szakértői csoportok fedezékei mögé vonult igazoló jelentések szakadatlan médiaprodukcói, s az lett, amit a legrémesebb álmainkban gondoltunk: mindenki a maga szája íze szerint emlékszik a történetekre, csak a lényeg – az elvetélt puccskísérlet ténye - veszett el valahol. Miért fontos mindez egy év távlatából?

Mindenekelőtt a megfelelő tanulságok elmulasztott levonása okán. Az egyik oldalon nem képesek kellő alapossgal végiggondolni mindazon következményeket, amit a több

hónapra felfüggesztődött kormányzási gyakorlat hiányai teremtettek. Éppen hogy sikerült előállni a megfelelő konvergencia-programmal, s szeptembertől neki lehetett és kellett volna állni a kormányzati/végrehajtási fázis vezénylésének – ehelyett az ősz a napi szintű tűzoltómunkával telt el, a holnapi túléléssel. S hiába vonultak vissza a gyanús összetételű tömegek novemberben az utcáról, a levegőben maradt fenyegetésüket, miszerint: márciusban újra kezdik - ha más nem, a kormányfő és szűkebb környezete komolyan vette. Elkezdődött a konspiratív kormányzás időszaka, amikor a következő lehetetlen feladatot szerették volna megoldani: úgy vigyenek végbe reformokat, hogy azokat lehetőleg semmi szín alatt ne vegyék észre azok, akiket e reformok következményei kedvezőtlenül érintenének. Rettegve várták a márciust, ami persze megjött, de el is múlt nyom nélkül - csak éppen a konspiratív jellegű ügyintézésről nem sikerült leszokni. Ekkorra már olyan mélyen begyakorolták a szövetségesek és számottevő támogatói kör nélkül folytatható kormányzás napi praktikumát, hogy eszükbe sem jutott letenni róla.

Eleinte szenvedtek a szélesebb körű támogatottság hiányától, később pedig megpróbálták erényt faragni e hiányból. Közben dezinformatív műveletekkel szórakoztatták a közönséget (pl.: átszervezzük a kormányzati kommunikációt, legkésőbb január végére... vagy február közepére...de lehet, hogy márciusra... esetleg a nyári szünetre...mindenesetre, ősszel hatalmas kormányzati kommunikáció offenzívát indítunk....) Később pedig a tudatosan művelt *policy* szintjére emelték a konspirációt. A parlamenti munka fölösleges rituálék és századrangú beszámolók őrlésével zajlott a tavaszi szezonban, majd nagy hirtelen, a legutolsó munkanapokon, június közepén keresztülnyomták a legvitathatóbb, leginkább konfliktusos javaslatokat – visszaélve a koalíció tagjainak lojalitásával. A nyári szünet érdektelenségének kellős közepére időzítették azokat a döntéseket, amelyek a nemzeti fejlesztési terv keretei között megjelölhető újraelosztások lényegét érintették. (S ugyanígy jártak el a kormányzati negyeddel kapcsolatos döntésekkel is, de ezekről a lépésekről már kellő részletességgel beszámoltunk.)

Az őszi szezonkezdethez érkezve nagyjából azt is átlátták, hogy ennek a politikának teljességgel kimerültek a lehetőségei. Gyurcsány Ferencnek megint azzal kell szembe nézni, hogy nem sok esélye marad a miniszterelnöki szerep folytatására, ha nem teremt maga és kormánya körül a korábbihoz képest sokkal szélesebb politikai támogatást és az elmúlt tizenhat hónaphoz képest sokkal stabilabb háttérrel. (Ennek tükrében megmagyarázható pl. az a – mindenki által szóvá tett – túlreagálási kényszer, ahogyan a kormányfő a Magyar Gárda

alakulása környékén eljár. Kísérletet tett arra, hogy egy erős konfliktusos helyzetben a maga kezébe vegye egy lehetséges politikai tábor aktuális megteremthetőségét.)

Szeptemberi parlamenti nyitóbeszéde alapján megint visszatért a kampányban megformált szerepkörhöz: reform vagy bukás... Ő természetesen a reformok mellé áll, s most már csak az a kérdés, hogyan érhetné el, hogy legalább azok álljanak mellé, akik szintén reformot szeretnék? Erre a dilemmára szeptemberi beszéde alkalmával még nem volt válasza. Lehet, hogy úgy gondolja: menet közben, konkrét konfliktusok mentén majd ez is elválí. (Gyurcsány Ferencnek az elmúlt másfél évben legalább háromszor meglehetősen mélyen meg kellett élnie a politikai magány dermesztő élményét, azt az állapotot, amikor szembesülni kellett azzal, hogy a legnagyobb döntések idején nincs kire/mire támaszkodnia. A korábbi támogatói kör meg a fordítottját élte meg, nevezetesen azt, hogy az igazán fontos kérdésekben a miniszterelnök egyáltalán nem kíváncsi azoknak a véleményére – sőt, a segítségüket sem igényli -, akikre nem oly régen még nagyon is kívánt támaszkodni. Vagy az is lehet, hogy csak látszat volt ez az egykori együttműködés, s a kormányfő eleve csak a kampányban igényelte a szélesebb támogatást. Mind a két félnek van elegendő oka arra, hogy fontos kérdéseket tegyenek fel – akár maguknak, akár egymásnak. Ebből a helyzetből a kormányfő már nemigen tud jól kijönni. Formálisan próbálkozik ugyan vele, de az az igazán elgondolkoztató, hogy a hatalmi viszonyokhoz nem feltétlenül kapcsolódó értelmiségi csoportokkal is csak azon a nyelven tud már beszélni, mint a közvetlen munkatársaival. S nem veszi észre a beosztott, illetőleg a vitapartner közötti szociológiai különbséget.)

Fölöttébb érdekes azonban annak számba vétele is, ami a politikai tér másik oldalán zajlott/zajlik. Orbán Viktor az újból elvesztett választások után nagyjából másfél hónapra eltűnt, és látszólag tétlenül tűrte, hogy az utódlásáról zajló vita a jobboldali médiában nélküle történjék. Majd a nyár közepén váratlanul előállt azzal a radikális programmal, miszerint ezt a hazug kormányt már ezen az őszön meg kell buktatni. Meg kell hagyni, ennek érdekében meg is tett minden tőle telhetőt: szeptember elején már megírta, hogy az őszi, ötvenedik évfordulós megemlékezést a forradalmi igények szellemében a mára kell vonatkoztatni. Megkísérelte az országot rábeszélni arra, hogy az önkormányzati választásokat értelmezzék általános választásokként. Dupla vagy semmit játszva – ultimátumot adott a kormánynak a hetvenkét órán belüli eltűnésre S végül hívei harci tüzét megmentendően, kitalálta azt a népszavazási kezdeményezést, ami előreláthatólag legalább egy-másfélévnyi munkát és hitet tud adni táborának. Ez az elképzelés egyáltalán nem légből kapott, mert a tavaly júniusban

meghirdetett megszorító, költségvetési egyensúlyt helyreállítani kívánó intézkedések nyomán várható volt a széles körű csalódás és elégedetlenség totális hangulatrontó hatása. S nehéz lenne egy ellenzéki politikust arra rábeszélni, hogy ezt az esélyt ne akarja azonnal megragadni.

A probléma azonban éppen ezzel az „azonnalisággal” volt. A Fidesz már akkor a széles népi elégedetlenség és teljes körű csalódás élére szeretett volna állni, amikor az intézkedések tényleges hatásai még nem jelentek meg. E korai, elsietett kormánybuktatási-utcai akciósorozatban legfeljebb csak azoknak az aktív részvételére lehetett számítani, akiknek – különböző okokból, de - minden mindegy. Ám e csoportok részvételét elvállalni meglehetősen nagy kockázat, hiszen a Fidesznek semmiféle eszköze nincs – és nem is volt – arra, hogy e közreműködők tevékenységét a maga politikai céljain belül tartassa. Tavaszra már sokat tanultak e dilemmákból és egyértelműen megvonták a határokat a Fidesz és a nyilvánvaló rendbontók között. Nem kellett túl sokat várni az újabb kényszerre, mert a nyár végén, a Gárda kapcsán kénytelenek voltak megint szembesülni ezzel a gonddal. S valószínű, hogy a váratlanul hangos és kedvezőtlen nemzetközi visszhang okán ezúttal nem is vártak ki annyit, amennyit korábban a szokásos taktikázásaikkal szoktak, hanem nagyon gyorsan elhatárolódtak e kínos karakterű/örökségű mozgalomtól. Mindazonáltal Orbán Viktor szeptemberben meghirdetett politikai programja e főnti kockázatokat továbbra is magában hordozza, mert ha számára a kormány minél előbbi megbuktatása az elsődleges cél, s ennek kapcsán még a klasszikus történelmi „ellenállási jog”- doktrínáját is előkapják, akkor megint csak végeláthatatlan értelmezési viták, jogászok okoskodások tárgya lesz annak megítélése, hogy hol is a határ...? (Már az is érdekes, hogy a rendezvény neve/címe is ezt a felfrissített problematikát állította a középpontba, ugyanis a kötőcsei, szeptember 8-ai találkozót *Ius resistendi – ellenállási jog* – címmel hirdették meg. Vagyis, a közeljövő egyik legfontosabb ellenzéki feladata az ellenállás alkotmányos határainak tesztelése lesz. Az elnök úr természetesen nagyon is tisztában van a várható kockázatokkal és mellékhatásokkal, ezért nem győzte nyomatékkal hangsúlyozni, hogy az alkotmányos ellenállásnak mindvégig a demokratikus keretek között kell maradnia. (A magam prognózisa: a következő hónapokban számos alaklommal vitathatjuk meg, hol vannak a demokratikus és alkotmányos ellenállás pontos határai...)

3. S ami még lehetséges

Ezen a ponton kanyarodhatunk vissza a köztársasági elnöki intenciók értelmezéséhez még egyszer. Nem lehet véletlen, hogy Sólyom László nyomatékkal idézte fel 2006 őszének két alapvető tanulságát - a randalírozás és a tévé ostroma: köztörvényes bűncselekmény, miként a jogszerűen tüntető tömegekkel szembeni rendőri jogtalan erőszak is az. Nem véletlenül utasította el egyidejűleg a rendszerváltás revíziójának kísérletét és a jogállamiság relativizálására tett lépéseket. Nem véletlenül tette bírálat tárgyává mind a bal-, mind a jobboldal politikai doktrínájában, stratégiájában azokat az elemeket, amelyek a társadalmi konfliktusok fokozására alkalmasak. S nem véletlenül kezdte példabeszédét az újkori európai konszenzuskeresés sikeres mintáinak megidézésével.

Itt álltunk az ősz kezdetén, és a számos kisebb-nagyobb formátumú alternatívák tömegéből kiemeltünk három olyan jellegűt, amelynek a súlya már csak a képviselőik által is lényegesen nagyobb, mint a többieké. A három személy egyúttal a jelenlegi hazai politikai/hatalmi mező kitüntetett csúcspontjait reprezentálja: a végrehajtó hatalomét, az ellenzékét, s a köztársaság alkotmányos ethoszáét.

Az egyik megközelítés elkötelezetten reformpárti, ám a folytatáshoz és eredményes bonyolításához nincsenek meg a kellő erejű politikai háttér-feltételek. S az ősz elején még az is eldönthetetlennek látszott, hogy a későbbiekben mit tudnak majd pótolni eme hiányosságokból? A másik megközelítés nagyon pontosan ragadja meg a társadalom többségi csalódottságának érzelmeit, de egyetlen megoldásként legfeljebb önmagát tudja ajánlani – folyamatosan. Ám ezen az őszön sem lett világosabb, hogy e hatalmi csere érdekében mely határokig mer és tud elmenni? A harmadik megközelítés a napi realitásokhoz képest aránytalanul jóhiszeműnek, némely veszélyes folyamattal szemben túlzottan is megértőnek és jogtisztelőnek tűnik. S mégis, mindenféle hatalmi támogatottság nélkül – sőt, azok ellenére – mintha pontosabban fogalmazná meg a többség aggodalmait és vágyait, mint ahogyan ezt a két tábor domináns ereje teszi. S mindeneelőtt, sokkal következetesebben ragaszkodik a rendszerváltás alapvető értékrendjéhez.

Az őszi utak e három, viszonylag tisztábban modellezhető alternatíva változataiból, egymásra való hatásaiból alakulhatnak ki - gondolhattuk a beszédek elhangzásának idején joggal. A teljes igazsághoz azonban még annak felvázolása is oda tartozik, hogy felemlítsük:

a három út, a háromféle politikai stratégia mögött messze nem azonos erőket jelentő hatalmi/politikai támogatási mezők találhatók. A köztársasági elnöké mögött úgyszólván önmaga, s esetleg még az a vékonyabb szakértelmiségi réteg, akik hasonlóképpen vélekedik az új rendszer alapjait illetően. A két pártvezérrel azonban más a helyzet, ezért meg kell tennünk a táborok hogylétére rákérdező kitérőket is.

V. Párthátterek

A paletta mindkét oldalán mozgalmas hónapokat éltek meg- és át – július után.

Az MSZP-ben – de mondhatnák, hogy a balliberális tábor egészében is - meglepően nagy visszhangot kiváltó üggyé kerekedett ki Horn Gyula elmaradt kitüntetése. Magáról az esetről nem fogunk ehelyütt bővebben megemlékezni – az a véleményünk, hogy nagyjából az történt, amire jóelőre számítani lehetett. Az viszont feltűnő volt, hogy milyen hevességű vita kerekedett ki ennek az afférnak az interpretálásából. Ritka kivételként, ezúttal nem a bal/jobbdimenzió mentén, mert – ha szabad így fogalmaznunk – ezekben a hetekben a jobboldali tábor inkább csak kárörömmel szemlélte ezt az egész, belterjesnek tűnő szócsatát.

Egy szinten hevesen zajlott a szocialista és egykori liberális tábor közötti vita, másik szinten pedig az egykori SZDSZ-csoportok közötti küzdelem. Nagyjából azok között a szereplők között, akik több mint egy évtizeddel ezelőtt egyetértettek, illetve elleneztek a szocialistákkal megkötött, 1994-es koalíciót. Mondhatnánk, hogy mindenki igazolva látta, vagy igazolni szeretne volna egykori álláspontja helyességét, de – ennél többről is szó volt. A július vége és augusztus vége közötti öt hét során mintegy kéttucatnyi kisebb-nagyobb vitairat jelent meg ez ügyben (főleg a Népszabadság és az ÉS hasábjain), s ezek egybeolvastán némileg különös tudásszociológiai kép bontakozik ki a balliberális oldal belső, ki nem beszélt problémáiról. GYF ez évi, januári vitairatában még leírhatta, hogy - nem lehet a mostani baloldal egyszerre és egyidejűleg Kádár János és Nagy Imre örököse: *tessék választani...*

Januári felszólítását ezúttal nem ismételte meg, pedig – a vitát böngészve úgy tűnik, lett volna erre lehetősége tucatnyi alkalommal ... Úgy látszik, könnyebb az ilyen választást absztrakt módon deklarálni, mint adott esetekben alkalmazni. Kénytelen volt azzal a kellemetlen ténnyel szembesülni, hogy ez a párt bizony még mindig együtt tartaná a kétféle örökséget.

Talán nem tévedünk nagyot, ha azt állítjuk, hogy a miniszterelnök azért is kapva kapott augusztus 20. után a Magyar Gárda ügy kapcsán a tálcán nyújtott antifasiszta egység megteremtőjének szerepe után, mert ő is úgy érezhette: ebből a Horn/56-vitából 2007 nyarán nem lehet sikerrel kijönni.

Az őszi szezonkezdetéről már megemlékeztünk, valamint arról is, hogy a kormányfő megpróbálta a kormányzati oldal mögött megmaradt politikai bázist reformhitűvé hangolni. Nem volt könnyű dolga. A Népszabadságban hetente jelentek meg az utódairól szóló portrék, a többi napi- és hetilapban is különféle ütemtervek, forgatókönyvek találgatták, hogy mennyi ideje lehet még hátra kormányfőként?

Ráadásul - a baj nem jár egyedül. Szeptember végén az ú.n. Zuschlag-ügy legalább nyolc-tíz napig azzal fenyegetett, hogy az egész szocialista pártot maga alá temeti a nyilvánvalóvá vált pofátlan pénzlenyúlás/korrupció elmúlt években megszokottá vált rendszere. Az ügy kezdete feltűnően hasonlított a tizenegy évvel ezelőtti szeptember végi hangulatokhoz: a Tocsik-ügy első napjaihoz. Napról napra feljebb tolódott az ügy, s egy hét múlva már a miniszterelnök is kénytelen volt éjszakai ügyészségi beszámolón elmesélni egykori, a területet felügyelő miniszteri tapasztalatait. Egy ideig az lehetett a közvélemény és a sajtó érzése, hogy az ügy címszereplőjének talán igaza lehet, ez tényleg nem Zuschlag-ügy...

Tíz nap elmúltán azonban a forgatókönyvek nem az egykori Tocsik –ügy eszkalációs logikáját követték, hanem egészen új fordulatok vették kezdetüket. Ebből a beszorított állapotból a kormányfő nagyszabású offenzívával szabadította ki magát, s október legelején mélyreható politikai tisztasági csomagtervvel rukkolt elő. A meglepetés általános jellegű volt. Olyannyira, hogy saját pártja és frakciója is egy hétig össze-vissza kommentálta a javaslat egyes pontjait. Főleg a polgármesterek, mivelhogy úgy érezhették: ők lennének eme javaslatok következményeinek elsősorú elszenvedői. Időközben a Hivatal megmérte az ötletek társadalmi fogadtatását, meglepően kedvező visszhangot talált visszaigazolódni. Egy újabb hét múlva már parlamenti akció következett, majd gyorsan olyan népszavazási kezdeményezés lett az október elsejei ötletekből, ami még a Fidesz gondosan felépített népszavazási forgatókönyveit is felforgatta. Lehet, ez is volt az eredeti politikai cél. A Fidesz vezetői savanyú arccal és némi tétlenkedéssel szemlélték, hogy éppen október 23-a előtt alig két héttel valakik elorozzák előlük a leghatékonyabbnak tartott fegyverzetet. Saját politikai köreik sem tűntek kellőképpen beavatottaknak, mert még a megszokottan jóindulatú média-fórumok is nagy-nagy óvatossággal hangolódtak át arra, hogy az eddig nagy energiákkal bíralt népszavazási módszerből hogyan lehet villámgyorsan nélkülözhetetlen demokrácia-eszközt faragni.

Az októberi kormányfői lépéssorozat tételes ismertetésétől ezúttal eltekintünk, s csak annyit jegyeznénk meg, hogy GYF-nek sikerült egy teljes hónapig magához ragadnia a kezdeményező szerepet. A szeptember elején meghirdetett reform-könyörtelenségből ugyan nem sokat láthattunk, de a levegőben lévő várakozások ekkor már amúgy is a 23-a miatti aggodalmakkal voltak terheseek. A megváltozott környezetben OV sem nagyon találta fel magát, az ünnepi várakozásokat nemcsak a hideg őszi eső és a jócskán megcsappant nagyságrendű tömeg csillapította, hanem az is, hogy okt. 23-án az utóbbi évek leggyöngébb szónoklatát produkálta a Fidesz vezetője. Ő is zavarban lehetett.

A koraőszi politikai ciklus tehát úgy ért véget, hogy az év elején pártelnökké is választott kormányfő ezúttal sem avatkozott bele pártja csöndes halódásának mind láthatóbb folyamataiba. (Hacsak ezt az előbb említett tisztasági csomagot nem tekintjük átgondolt pártpolitikai tevékenységnek...) S még mindig nem tudni, hogy azért nem, mert nem érzi magát kellően erősnek ehhez, vagy azért nem, mert úgy ítéli meg, hogy ez az a párt-állapot, ami a legkevesebb problémát okozza az utakat keresgélő kormányzásnak?

A hírekből, s a médiából valószínűleg nem lehetett kivenni, ám az informális kapcsolatok alapján viszont nagyon is jól lehetett érzékelni, hogy ezekben a hetekben a kormányfő leginkább a szakértelmiségi alakzatokkal szétszakadozott viszonyait próbálta meg nagy erőfeszítésekkel helyreállítani. Sorra vállalta az előadói szerepet több olyan egész napos konferencián, vitaulésen, amelyeken egyébként a miniszterelnöki szereplés egyáltalán nem létszükséglet, legfeljebb csak olyan időszakokban, amikor tényleg nincs egyéb dolga. S ugyanezekben a hetekben a különböző szakértelmiségi–szakértői csoportokkal, médiabefolyással rendelkező körökkel szintén számos találkozót tartott. Meglehet, a kormányfő és környezete azt hiszi, hogy egy-egy ilyen rohammal bevehetőek az egykoron szimpatizánsnak gondolt szellemi műhelyek, központok. A magam részéről ezt egyáltalán nem így látom. Valakinek vagy van normális, természetes és érdemi kapcsolata e szférákkal, vagy nincs. Ez a viszony nem teremthető és nem javítható kampány-megmozdulásokkal, ezért az ilyen akciózás legfeljebb a saját megnyugtatósára lehet alkalmas.

Jellemzőbb GYF-interjúk ebből az időszakból:

- Egy szót sem fogok ejteni a riválisaimról. ManCS. Júl.12.
- Mi már átléptük a Rubicont...NSZ. szept.8
- Eljutottunk a politika szívéhez. NSZ. okt.13.
- Nem adom fel. 168 óra. okt 31.

A kormánnyal, kormányzással kapcsolatos fontosabb elemzések:

- A kormányzás három útja. Csepeli György, NSZ. aug.25.
- Bátor kapkodás. Figyelő, júl. 1o. Vállalatvezetők a GYF-kormány első évéről.
- Kabinetkérdések. Riba I. HVG. Júl. 21.

A politikai térfél jobb oldalán is tarka és zajos hónapokat tudhatnak maguk mögött az ünnepek elmúltán. A nyáron OV-nek sikerült egy-két hétre magára vonnia a figyelmet azzal, hogy olyan terepen nyitott politikai/ideológia küzdelmet, ahol ezt korábban ki sem próbálta még: 1968 átértékelésé révén. (Ennek részleteit ezúttal hanyagolnánk. Az őszi. 2007/9-es Mozgó Világ egy egész különszámot szentelt ennek a kísérletnek, e sorok írója is kifejtette ott a maga véleményét.) A bálványosi beszédnek volt azonban egy olyan vonulata is, amelynek számottevő folytatást láthattuk a későbbiekben is: OV meghirdette az új történelmi blokk szükségességét: *a polgári középrétegek és a rendszerváltás vesztesei, a leszakadt rétegek közötti Új Szolidaritás eszméjét*. A teória praktikus megvalósulásáról egyelőre keveset tudni, de OV olyannyira fontosnak gondolhatta, hogy az október 23-ai, az Astoriánál tartott beszédét is megpróbálta erre az üzenetre felfűzni. (Van olyan nézőpont, ahonnét mindez érthető: ha arra gondolunk, hogy a Fideszt két alkalommal is hajszálnyi különbség választotta el a választási győzelemtől, akkor érthető törekvés, ha keresik a további bővítés/bővülés lehetőségeit.)

Egyébként a jobboldalra valóban ráférne a mélyreható politikai innováció. Körösi András, aki a hazai politológia egyik legelismertebb művelője egy szűkebb körben terjesztett folyóirat hasábjain darabokra szedte az elmúlt négy-öt évben követett jobboldali stratégia hibás mivoltát, s ezzel a munkájával e táborban igen nagy feltűnést keltett. (in: Kommentár, 2007. őszi) Nem annyira a mondandó újdonsága, hanem a szerző személye szolgáltatott alapot e bírálat meglepően nagy hatásához. E kritika is úgy látja, hogy OV vezetésével képtelenség

megújítani a jobboldalt, s eleve elhibázott az „egy a tábor-egy a zászló” - jelszó. Jól tudjuk, e viták mögött az elmúlt öt évben elsősorban és mindig is az MDF önállóságának elismerése/el nem ismerése húzódott meg. Ezúttal is így történt, de a szokásos hadjáratot ezen a nyárvégen egészen meglepő terepen folytatták.

Húsz éve alakult meg Lakitelken az a mozgalom, amiből az MDF végül is kinőtte magát, s amely a magyar rendszerváltás első kormányzó erejévé tudott válni. Ez az örökség milliók fejében Antall József nevével kapcsolódott össze, s azt most hagyjuk, hogy okkal–e, avagy ok nélkül... Mindenesetre a kereknek kikiáltott évforduló kapcsán előjött, vádaskodott, vitézkedett és páratlan média-visszhangot kapott az a négy-öt ember, aki egykoron valóban az alapító volt, de a későbbiekben Antall József árnyékában jelentéktelen tényezővé zsugorodott. A Fidesz által fenntartott és irányított média-szegmensekben e néhány ember számára meglepően szélesre nyíltak a kapuk, s mindenféle képtelenséggel heteken keresztül vádolhatták a néhai miniszterelnököt. A lakitelki emlékülésen pedig OV maga jelenlétével személyesen is erősítette ezt az újraértelmezést, pedig ő ebben az alapítási folyamatban egykoron részt sem vett. (*Debreczeni József nagylélegzetű esszéiben meséli el ennek a „népnemzeti zombifesztiválnak „az aktuálpolitikai értelmét: „Antall, Orbán és a zombik. 168 óra. aug. 23. Ebből a hosszú elemzésből minden fontos mozzanatot megismerhet az Olvasó, az őszi szezon egyik legjobb írásáról van szó.)*

A lényeg az, hogy amíg a mai MDF lélektani és ideológia talpköve az egykori kormányfő, addig megéri azzal próbálkozni, hogy ezt a talpkövet sikerrel lehessen eltávolítani. Mintha csak Körösényi tanulmányát szerették volna empirikus igazolással ellátni...

A hazai jobboldalnak ebben a ciklusban akadt még egy – mondhatni, visszatérően kellemetlen – feladata: augusztusban/szeptemberben állandó nyomásnak, felszólításoknak kitéve kénytelenek voltak újból és újból elhatárolódni a Magyar Gárda–nevű, újsütetű politikai képződménytől. Erre a nemszeretem feladatra már csak azért is rákényszerültek, mert a látványos avatási ceremónián kulcsszerepet vállalt a Fidesz egy nagyhírű képviselője, valamint az korábban is köztudott volt, hogy a Jobbik-elnevezésű ifjúsági csapat szoros kapcsolatban állt az ellenzéki vezetőerő fiatalabb csoportjaival. A Magyar Gárda megalakulása alighanem nagyon rosszul jött a Fidesz számára, legalábbis semmiképpen nem illett bele abba a bázisbővítő/mozgósító stratégiába, amit a nyár végén OV többször is

meghirdetett. A korábbi, hasonlóan kényszeres szituációk alkalmával a Fidesz nem szokott ennyire egyértelműen elutasító magatartást tanúsítani, mint ahogyan ezt ezúttal valóban megtette. Ezért e néhány hét belső-jobboldali diskurzusai tán sokkal jelentősebbek, mint ahogyan mindezt a baloldali média feldolgozta volt. Lehet, hogy 1993 óta először történik meg, hogy a jobboldal világosan megvonja a maga határait a radikális/szélsőbb jobboldali erőkhöz képest... Ebben a profiltisztulásban paradox módon szerepet játszott az október 23/24-én magukra maradt utcai harcosok transzparenciája éppúgy, mint a köztársasági elnök világos és egyértelmű felszólítása.

(A Magyar Gárda kapcsán számos kitűnő elemzés látott napvilágot, ehelyütt megelegszünk néhány alaptípus hivatkozásával:

- A Magyar Gárda és az állam. Kis János, NSZ. szept. 15.
- A Fidesz esete a Gárdával. Elek István, MH. szept.7.
- A primitivitás ideológiája: a radikális jobboldal. Niedermüller Péter, És. szept.14.)

Összességében a jobboldali állapotok áttekintését azzal fejezhetjük be, hogy a nyári/őszi ciklus során a lényegét illetően nem sok változást tapasztalhattunk. A stratégiai cél továbbra is a kormány eltávolítása, s ennek máig az elsősorú politikai eszköze a népszavazási kezdeményezés. Ennek a jelentőségét kell tehát folyamatosan felértékelteni, s ennek érdekében szükséges GYF morális, politikai, nemzeti, nemzetközi stb. alkalmatlanságát szünet nélkül dokumentálni. Közben persze, újra és újra megjelennek azok az utódok/utódjelöltek, hangok, akik/amelyek ezt a stratégiát kevésnek és hosszabb távon kontraproduktívnak tartják, ám – ettől még OV elnöki pozíciója megingathatatlanul látszik. Az viszont mégis új elem, hogy most már a jobboldali médiában is különösebb indulatokat nélkülöző módon, de állandósulóan, mondhatni: rovatszerűen rögzül az OV utódlásával kapcsolatos eszmecsere. És a kiszolgálás az átalakítás alatt zavartalanul folytatódik.

OV legjellemzőbb interjúja ezekből a hetekből:

„A szociális válságra teljes foglalkoztatottság a válasz” – MH. Szept.22.

Az utódok, kinevezett trónkövetelők közül mindinkább Navracsics Tibor kapja a legnagyobb figyelmet. Néhány jellemző írás és interjú ez ügyben:

- Elemzőből ellenző. NT portréja, Szabados- Juhász. NSZ. szept.28.
- Jövönk a tét. Figyelő. aug.30. Címlapon - rovat.
- Navracsics-int.: A válság alternatívája ismét a polgári Magyarország programja, MH. szept. 15.

VI. Népszavazás és a retro-forradalom roncsai

A 2007-es év ezideig egyetlen stabil eleme a népszavazási szappanopera újabb és újabb fordulataiból szövődik. Elemzés alá vett ciklusunk során az ideillő eseményeket érdemes három, eltérő fázisú mozzanatként összegeznünk.

- a. A nyár közepén, a politikai tetszhalál állapotában úgyszólván napok alatt kialakulhatott a „népszavazási káosz” időszaka. S ehhez a káoszhoz nem is kellett különösebben nagy erőfeszítéseket tenni. Egy nyelvészprofesszor a józanész jegyében feltett néhány olyan alapvető kérdést, (s ezeket be is nyújtotta az OVB-hez), amelyek hatása több szempontból is leleplező erejűnek bizonyult. Részben azért, mert a Fidesz kapkodó reakciói nyilvánvalóvá tették, hogy nincsenek felkészülve arra, hogy mások is komolyan vehetik ezt a politikai mobilizációs eszközt. Napok alatt megdönthetővé vált a korábbi kizárólagosságra építő fikció. Részben az is lelepleződött, hogy maga a kérdésfeltevési eljárás hányféle rejtett manipulációs lehetőséget teremt meg. S ha valaki egyértelműen fogalmaz, akkor a legnagyobb műgonddal felépített politikai blöfföt is napok alatt le lehet járni. De a legrémesebb tanulság ezen a nyáron mégis csak az lett, hogy az ezirányú feladatok megoldására hívatott alkotmányos intézmények munkája elemi módon nincs egybehangolva. Mihelyt többféle kezdeményezést kell feldolgozni, azonnal kérdésessé válnak a szakmai/jogi kompetencia-határok. Ez esetben például az OVB és az Alkotmánybíróság közötti kapcsolatok ködös és zűrös mivolta vált nagyon is nyilvánvalóvá. Nem véletlen, hogy a nyár végére Bihari Mihály levonta az alapvető politikai/jogi tanulságot: újra kellene szabályozni, és egyértelműbben kellene rendezni a népszavazás egész eljárási rendjét. (Ezen időszak leghasznosabb írását maga az OVB elnöke, Szigeti Péter produkálta. *A három nevezetes kérdés sorsa* /ÉS. júl.27./ c. esszéjében kimerítő részletességgel számol be azokról a

tisztázatlan pontokról, amelyeket ez a mostani nyári konfliktussorozat elemi erővel vetett fel.)

- b. Az őszi tematika egy ideig a nyári nyomvonalon haladt, majd a szezon kezdetekor OV több kísérletet is tett arra, hogy a népszavazást visszaterelje a Fidesz-policy világába. Meg kell, hogy mondjuk: nem volt könnyű dolga. Augusztus végén már az sem volt pontosan látható, hányféle kérdés/javaslat/kezdeményezés van napirenden, s ebből a sokféleségből kellett a Fidesz elnökének újból és újból kiemelni az eredeti politikai fő vonalat. Már ismertettük a szeptemberi, kötcsei beszédet, amelyben felhívta a saját tábora figyelmét a népszavazás ügyében folytatandó küzdelem éleződő és sorsdöntőnek tartott mivoltára. Ebből is kikövetkeztethető volt, hogy a Fidesz az eddigi kezdeményezéseit valami nagyon erős, látványos és szimbolikusan is erőteljes nyomatékkal fogja még hatásosabbá tenni. Ehhez viszont arra volt szükség, hogy egyértelműen kiemeljék a kérdéscsőpingből a számukra lényeges üzeneteket és a megváltozott körülményeknek megfelelően átfogalmazzák azokat. Innét már csak egy lépés volt az aláírás-kezdeményezési akciósorozat, mert szinte csak ez maradt egyedüli eszközként arra, hogy valóban hatásosan emeljék ki a maguk tematikáját a közéleti zűrzavar világából. (Ennek az időszaknak a leghasználhatóbb elemzését a *Heti Válasz* közölte, mert ebből lehetett legjobban megérteni a Fidesz viszonyát a többi törekvéshez. „*Lehet egy kérdéssel több?*” *Heti Válasz*, aug.22.)
- c. Ebben az egyébként korántsem könnyen áttekinthető szituációban teljesen új helyzetet teremtett GYF október elején kibontakoztatott kezdeményezése. Nemcsak azzal, hogy ettől kezdve az eddig jól körülhatárolható erőterbe bekerült, s ott van már egy olyan egyenrangú, ám a másik oldalon kitermelt kezdeményezés is, amely az eddigi küzdelem egyoldalúságát lényegében kampány-szerű versennyé teszi. Hanem azért is új a helyzet, mert nemcsak magának a népszavazás értelmének a nyilvános és sokoldalú megvitatása kezdődött újra, hanem a közvetett és közvetlen demokrácia alapkérdéseiré is. GYF lépései azért is teremtettek új helyzetet, mert az általa felkínált eljárási rend összekapcsolja a parlamenti megoldások és a kormányzati reakciók közötti tranzakciókat a népszavazási tematika alakulásával. E sorok írásakor – november elején – még úgy látni, hogy a szűkebb szakmai közeg sem mérte fel annak a jelentőségét, hogy a népszavazási kezdeményezés ugyan

tavaly október óta a maga külön közjogi pályáján botorkált: mostantól viszont bekerült a hatalmi mező alapintézményeinek mindennapi működési sugarába - s ez gyökeresen új policy-helyzetet hozott létre.

Eme, legújabb szakasz leginkább figyelemre méltó írásai:

- Nép, szavazás, népszavazás. Gombár Csaba. NSZ. okt. 13.
- Nyolcpróba? Bauer Tamás. ÉS. okt. 19.
- Elhibázott népszavazási kérdések. NSZ. okt.26.

VII. S még egy rövid emlékeztető

Az elemzést november első napjaiban írjuk, s ma már szinte senki nem emlegeti az okt. 23-ai eseményeket, pedig alig két héttel vagyunk utánuk. Az ősz elején e békés végkifejlet egyáltalán nem volt ennyire magától értetődő esély.

Már szeptember elején attól volt hangos a média egy jelentékeny része, hogy vajon mire számíthatunk? Hogyan fogja az őszödi beszéd napvilágra kerülésének egyéves évfordulóját elviselni az egykori, hosszú heteken keresztül tüntető tömeg? Különböző internetes fórumokon a lehető legnagyobb örültségek láttak napvilágot, az évfordulóhoz közeledve képtelenebbnél képtelenebb jóslatokkal riogatták az amúgy is apatikus és a lényeges/lényegtelen események közötti arányokat megtalálni képtelen közvéleményt. Aztán pedig kiderült, hogy csak egészen elenyésző nagyságrendű csoportoknak volt elviselhetetlen emlékezési igényük. S kiderült az is, hogy a 2007-es rendőrség tömegoszlatási/technikai felkészültsége össze nem vethető az egy évvel ezelőttinek. S a bulvármédia is a maga megszokott arányvesztéseihez képest szokatlanul visszafogottan próbálkozott szenzációt faragni a százalmas hőzöngésekből. S még valami. A Fidesz sem látott a tavalyihoz hasonló méretű lázadási háttérrel az idei őszi fenyegetődzésekben, ezért nem is nagyon bízta a készülődő tömegeket. Sőt. OV az Astoriánál kifejezetten kihangsúlyozta az erőszakmentesség nélkülözhetetlen mivoltát.

Úgy tűnik, hogy e három hevenyészetten felvázolt tényező bőséggel elegendő lett ahhoz, hogy 2007 őszén elmaradt a retro-forradalom. S a csúcspontnak szánt, október 24-ei hídfoglalás is valamiféle szomorú/bágyadt/ paródiává silányult. Olyanná, amely csak a két jobboldali tévé néhány tucatnyi munkatársát volt képes lázba hozni. Ennyiben az elmaradt forradalom is szerves része az utolsó hónapok tanulságainak.

Így állunk tehát november elején, a 2006-os választások óta eltelt tizennyolc hónap elmúltán:

1. A kormány túljutott a pénzügyi stabilizáció legnehezebb szakaszán, viszont a gazdasági dinamika sokkal jobban befékeződött, mint ahogyan arra számítani lehetett. S nem is látni a közeli dinamizmus jeleit. A beígért reformok eddigi mérlege nagy jóindulattal is felemás, csak a kormány körüli legszűkebb környezet látja egyértelműen sikeresnek a reformoknak gondolt lépéseket. GYF személyes helyzete valamiféle patthelyzetként írható le: a bizalom körülötte nemcsak, hogy elfogyott, de annak sincs sok jele, hogy visszaállítható lenne. Elmozdítani viszont nem tudják, talán – nem is akarják.

2. Az ellenzéki oldalon sincs lényegi változás, változatlanul illegitimnek tekintik a kormányt. A forradalmi úton történő megbuktatás álma elszállt, maradt a népszavazási kezdeményezés túlbecsüléséhez fűződő illúziók szüntelen élesztgetése. Feltehetően OV a lelke mélyén nem kívánja GYF bukását, hanem inkább azt, hogy minél több kellemetlen, de elkerülhetetlen feladatot végezzen el ez a kormány 2010-ig. Azért a mindennapi nyomást – már csak a miheztartás végett is – fenn kívánják tartani. A program-nélküliség viszont egyre kiáltóbb hiányosság, ezért az ellenzéki továbblépést nagy valószínűséggel ebben az irányban fogjuk érzékelni.

3. A közvélemény a pártok szintjén megmutatható változásokat nagyon hamar, a választások után két-három hónappal már kitermelte. Azóta leginkább az apátia mind kézzelfoghatóbb jeleit láthatjuk dokumentálni. Ezen az őszön fordult elő az, hogy a választani nem tudó/nem akaró lakossági arány volumenében nagyobb, mint a két nagy párt potenciális választótábor. Ez az adat sokféleképpen értelmezhető. Vannak, akik ebből a lehetséges harmadik erő iránti lappangó, ám széleskörű igényeket olvassák ki. Vannak, akik a minden téren megmutatkozó bizalom- és presztízsveszteség újabb hullámát. Az apátia önmagában egyébként többféle rétegű, nem tagadható pl. a jótékony hatása az őszi forradalom

elmaradásában is... Az igazi kérdés azonban az, hogy lehetséges-e megmozdítani a közvélemény fantáziáját a meglévő politikai/hatalmi/ intézményi keretek között, vagy – már csak ezen kívüli tényezők segítségével? Az elmúlt hónapok mind pro, mind kontra –érveket egyaránt szolgáltatnak.

A 2007-es év hátralévő kilenc hetét alapvetően a költségvetési vita befolyásolhatja, meglátjuk, ennek során akad-e olyan mondanivaló, ami ebben a megrekedt, nem sok újdonsággal bíztató helyzetben képes lesz érdemi mozgást hozni.

Budapest, 2007. okt.18.- nov. 4.

I.